

צראות טוב

באורים, מראי מקומות והערות על סדר החפץ חיים

לפי סדר הלימוד השבועי של 'דרשו'

לכבוד המחזור החדש של לימוד ספרי החפץ חיים יצא בעהש"ת גליון חדש משך לימוד החפץ חיים. מטרת הגליון להיות לסיוע ולעזר בהבנת דברי הח"ח הנלמדים באותו שבוע. כמו כן יבואו בו באורים הערות ומראי מקומות בדברי החפץ חיים.

הקדמה:

ולא די בזה, שנתנו לנו את כלי חמדתו, אף גם צוה אותנו שלא נעזבנה, כמו שכתוב (משלי ד, ב): "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל מעוזבו", ולא כמדת בשר ודם, שאם יתן לתברו מתנה טובה, ויחברו אינו מתנהג בה כשורה ואינה חביבה בעיניו, הוא חומד ומצפה, מתי יפקירה חברו מכל וכל והוא יחזר וינקה בה.

ע"י בגמ' ברכות דף ה. "אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחברו מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו". ופירש"י ד"ה ושמה "שהרי הקב"ה מזהירם מלעזוב אותה ומשבחה לפנייהם בלקח טוב אחר שנתנה להם".

עם כל זה בהיותנו על אדמתנו והנה לנו בית הבחירה, היינו יכולים לקיים כל מצוות התורה, ובנה היינו יכולים להשלים כל חלקי הנפש הנמצאים בנו, כי בנפש יש גם כן רמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים, ועין בשערי קדושה למורנו הרב חיים ויטאל פרק א'.

ובהקדמתו לשמירת הלשון האריך יותר בענין זה, וכתב: "ידוע הוא דכל אדם יש לו רמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים, ונעליהם מלבשים הרמ"ח איברים ושס"ה גידים גשמיים, כמו שנאמר (איוב י"א): "עור וקשר תלבישני ובעצמות גידים תשככני", הרי שהנפיר הכתוב עור וקשר וגידים ונעצמות ולא קראו, רק בשם לבוש וקשר כמו שנאמר: "תלבישני" ו"תשככני", ואת מי תלביש, אם לא לנפש אשר בקרבו, שהיא היא עצם האדם, ועל כל איבר ואיבר של הנפש מלמעלה איבר הגוף המכנה כנגד איבר ההוא, כמו הנגיד על הגוף וכנגד זה נתן לנו הקדוש ברוך הוא רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה, והם מחלקים גם כן על האיברים, ויש מצוה שתלויה ביד ויש מצוה שתלויה ברגל וכו' שאר כל איברים כמו שנאמר ב"ספר חרדים". וקשהאדם מקיים בעולם הזה אינה מצוה באיזה איבר, שורה לעתיד לבוא אור ה' על אותו איבר, ואותו אור הוא המענה את האיבר ההוא, וכן כל מצוה ומצוה. נמצא דקשהאדם מקיים הרמ"ח עשיו, אז הוא האדם השלם המקדש לה' בכל איבריו, וזהו מה שנאמר בפירוש ציצית (במדבר ט"ו מ'): "ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים לאלהיכם", אבל אם, חס ושלום, תחסר לו מצוה אחת מרמ"ח עשיו, שהשליכה אחר גוף, ולא עשה תשובה על זה, יחסר לו לעתיד לבוא בנפשו האיבר המכנה נגד המצוה ההיא. וזהו מה שנאמר בכרכות (כ"ו). (קהלת א' ט"ו): "מענות לא יוכל לתקן", זה שבטל קריאת שמע של ערבית או קריאת שמע של שחרית, או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית. וקשהאדם זהיר מלעבר על הלאוין שבתורה, הוא ממשיך אור הקדושה על גידי נפשו, וכשלא יזהר יהיו, חס ושלום, מקלקליו, כמו שמבאר בארץ בספר "שערי קדושה" פרק א', עין שם".

ובימי רבי יהושע בן לוי נמצא בגמרא סנהדרין בפרק חלק (סנהדרין דף צ"ח) שהשיבו לו שהיום אם בקולו תשמעון יבוא משיח, אף שלא נשלם אז עדין זמן הגלות שנגזר על ישראל, שיהיו אלף שנים בגלות כמנין יומו של הקדוש ברוך הוא, כמו שמצינו בדברי חז"ל, עם כל זה הנה פתח התשובה מבטל את הגזירה. וכל שכן בזמננו שנה יותר משמונה מאות שנה שפקלה היום הנ"ל, ואין הסבה כי אם מצדנו, שבפגומותינו הרבים אין אנו מניחים לו שישירה שכינתו בתוכנו.

ע"י בספר חרדים בהקדמה "ולא גזר עלינו מלכנו גלות רק אלף שנים, כמאמר נביאו (איכה א', י"ג) נתנני שוממה כל היום הזה, יום שלו יתברך (זוהר ח"ב שמות י"ז, א'), ולפי שלא נתעוררנו לתשובה, נתארכו ימי גלותנו עוד חצי יום ועוד".

ולבד זה הלא ידוע הוא ממקרא דערבין (דף ט"ו): הנ"ל, שגדל העון הזה הוא עד אין שעור, עד שאמרו עליו שהוא כפופ בעקר, חס ושלום.

וע"י שמירת הלשון ח"ב פ"ט: "גרסינו בערבין (דף ט"ו): אמר ר' יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא: כל המספר לשון הרע כאלו כפר בעקר, שנאמר (תהילים י"ב ה'): "אשר אמרו ללשוננו נביר שפתינו אתנו, מי אדון לנו". והפונה, דרך מי שהוא חזן שחוט לשונו, להשתמח לפני אנשים תמיד ולומר: כאשר אני אפתח רק את שפתי עליו, אכלנו בלשוני, ויהיה למרמס לפני הכל, ומי יוכל להתגבר נגד לשוני, ואפלו אם

בפעם הזו לא אכלנו בשלמות, הלא שפתינו אהנו, ואוכל להבאיש את ריחו בעיני הבירות, עד שיהיה לבזו בעיני הכל, ואינו חושב כלל שיש עליון על כל, שעניו משוטטות בכל הארץ.

ובאמת בכל העברות יש שבאות מחמת תאוות, ויש שבאות מחמת המון, שהן התגברו עליו, ועל ידי זה נכשל ועבר, מה שאין פן בספור לשון הרע על חברו, שאין לו שום הנאה מזה, כמו דכתיב (קהלת י"א): "ואין יתרון לבעל הלשון". אין זה, כי אם שדבר ה' בעיניו כהפקר, ואינו חושש לצווי של יוצר הכל, ועל כן תשובהו פאלו כופר בעקר.

ועוד טעם כתבו בספרי נראים, כי ידוע הוא, שמי שהוא רוצה לדבר לשון הרע, הוא מסתפל בכל צדדיו אולי עומד שם האיש הוא ועושה עין של מעלה, פאלו אינה רואה, חס ושלום, וכמו שאמרו חז"ל בגנב. ועל שם עוד בהמשך דבריו.

אפלו עון קטן, כשיכפיל הרבה פעמים הוא נעשה לבסוף כעבות העגלה, כמו שצנח ישעיה (ה' י"ח): "הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה". והמשל מחוט המשי, כשיכפלו כמה מאות פעמים, וכל שכן בחטא הזה שהוא חמור מצד עצמו עד מאד, ורגילין לעבר עליו הרבה והרבה אנשים בכמה אלפים פעמים בימי חיייהם, ואין מקבלין על עצמן כלל להשמר ממנו, שפנדאי הקלוקל למעלה הוא לאין שעור.

ע"ש שער א' מאמר ל"ח. "העיקר השלושה עשר, להיות העבירות הקלות חמורות בעיניו לארבעה פנים: האחד - כי אין לו להביט לקטנות העברה, אבל יביט לגדולת מי שהזהיר עליה. והשני - כי היצר שולט בעבירות הקלות, ואולי תהיה זאת סבה להתמיד בהן ואז יחשבו גם הן כחמורות בהצטרף עונש כל פעם, ומשלו על זה מחוט של משי שהוא נרפה וחלוש, וכאשר יכפלו אותו כפלים רבים יעשה עבות חזקה".

בהג"ה וידעתי גם ידעתי כי ימצאו אנשים, אשר ירצו להמעיט את מעלת הלמוד בענין זה, ויתלו את עצמן במאמר חז"ל: מוטב שיהיו שוגגין, ואל יהיו מזידין, אך באמת הדין אתי משני צדדים. א. בדבר המפרש בתורה, אין אומרים מוטב וכו', כמו שפסק בארץ חיים בסימן תר"ח סעיף ב' בהג"ה, ולשון הרע ורכילות הוא דבר המפרש בתורה, ועוד, אם כן לא נלמד לרבים הלכות גזל, דגם זה קשה מאד לקיים, כמו שאמרו חז"ל בבבא בתרא דף קס"ה."

יעויין באהבת חסד (ח"ב פ"ט בהגה"ה) שכתב עד"ז לענין לימוד גדול החיוב של גמילות חסדים [וגם לענין לימוד הל' לשון הרע ורכילות], וסיים "ולא אמרו (ביצה ל.) מוטב שיהיו שוגגין וכו', רק לענין הוכחה לחברו. וגם בדבר שלא כתוב בפרוש בתורה, וכמו שכתוב בארץ חיים סימן תר"ח סעיף ב' בהג"ה. אבל לענין שיראה האדם ללמוד דיני התורה, לא שייך בזה כלל מוטב שיהיו שוגגין. וזהו כונת מה שאמרו חז"ל בבבא מציעא (ל"ג:) שגגת תלמוד עולה זדון".

ויש להעיר מגמ' ברכות ח. "ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה והתניא אל ידור לא קשיא הא דכייף ליה הא דלא כייף ליה".

וכתב רש"י ד"ה הא דכייף ליה: "אם כפוף הוא לרבו לקבל תוכחתו ידור אצלו, ואם לאו טוב להתרחק ממנו ויהי שוגג ואל יהי מזיד".

גם לכד זה ידוע הוא מה שהובא במדרש רבה פרשת נשא (י"ד ד'), ונה לשונו: אם יגעף הרבה בדבריהם, הקדוש ברוך הוא מסיר יצר הרע ממך.

דהיינו שמה שכתב המדרש שהקב"ה יסיר היצה"ר ממנו, היינו היצה"ר שבאותו ענין שייגע בדבריהם. וז"ל בשמירת הלשון (שער התבונה פ' ט"ז) "ובאמת עצה זו פמעט היא המועלת יותר מן הכל. ולא דוקא בענין לשון הרע, כי כן הענין בכל מצוה ומצוה שנכשל בה כמה פעמים, עד שנעשה היצר הרע מושל עליו בענין זה. ולא חדשה היא, כי היא נכללת בעצת הזכירה, שכתבה לנו התורה בפרשת ציצית (במדבר ט"ו מ'): "וראיכם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשייתם אתם", וכפרוש רש"י שם, שהזכירה מביאה לידי עשייה, והוא שילמד את הדין, שהוא נכשל בו, בעיון רב בכל פרטי הדין הזה, וגם יחזר עליו כמה פעמים, ועל ידי זה יקבע הישב הדין בזכרונו וגם יוסר ממנו פח היצר מעון זה, וכדאיתא במדרש רבה פרשת נשא ונה לשונו: אם יגעף הרבה בדבריהם, הקדוש ברוך הוא מסיר יצר הרע ממך". ועל גם בחובת השמירה פ"ג.

ועל בהסכמת רבני ווילנא לספר חפץ חיים, שהביאו גמ' ערכין ט"ו: "רבי אחא ברבי חנינא אמר... אלא מה תקנתו שלא יבוא לידי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה..." , ודנו בבאור גמ' זו, וכתבו בזה"ל: "ועל כן נראה דהא דאמר בערכין הנ"ל דמה תקנתו שלא יבוא לידי לשון הרע יעסוק בתורה, דהאי תורה דקאמר, על כרחך אינו אלא בהך תורה עצמה דדיני איסורי לשון הרע ורכילות, בכל המקומות שבתורה שמצינו שהזהירה והחמירה התורה הרבה מאד בעון הגדול הזה. שאם יעסוק אדם ללמוד היטב כל פרטי הלכות מכל האיסורין החמורין הללו שמצינו בכל הש"ס, וידקדק בהם לידע ולהבין ולשמע איך לשמור את עצמו בכל עת מבלי להכשל ח"ו כרעג אף באבק של העון החמור הזה מאוד רחמנא ליצלן, אז יהיה לו תקנה באמת שלא יבוא לידי לשון הרע לעולם, גם בעידנא דלא עסיק בה בודאי וכמו שכתבנו".